

Mike Davis

Pokoli logika: hajléktalanként Los Angelesben

A Los Angeles-i városházától egy mérföldnyire északra, valahol az Elysian Hills árnyékában a kanyargó Arroyo Seco beleömlik a Los Angeles folyóba. Kétszázhuszonkét évvel ezelőtt itt pihent meg a Yang-na indiánfalu vendégszeretét élvezve a Portola expedíció, Alta California¹ konkvisztádorai. Az elmúlt száz év során ugyanezt a területet többé-kevésbé folyamatosan számkivetettek és munkanélküliek lakták. Az 1893–94-es gazdasági válság során itt volt Coxey seregének² kaliforniai tábora, a huszadik század elején egy hírhedt hobóközösség lakóhelye volt, az 1930-as években pedig a számos Los Angeles-i „Hooverville”³ egyikévé vált.

Bár mára eltűntek az árnyat adó fűz- és platánfák, és az Arroyo és a Los Angeles folyó is betonozott csatornává vált, találkozási helyük ma is fontos szerepet játszik a hajléktalan emberek életében. A közelben vannak Los Angeles legnagyobb használtruha-boltjai, az Elysian Park, valamint a Southern Pacific vonattársasághoz tartozó Taylor Yard és Bullring Yard vasúti telepek. Az Arroyo rakpartja magán viseli az utóbbi időkben érkezett számos ’mojado loco’ (szó szerint ’örült vizeshátú’)⁴ nyomát, akik felvették ide nevüket és ironikus szlogenjeiket.

A hajléktalanság ökológiája azonban jelentős változáson ment keresztül. Ott, ahol a mezőgazdasági segéd munkások, hobók és „okie-k”⁵ generációi letek oázisra – egy helyre, me-

Forrás: Afterword – A Logic Like Hell’s: Being Homelessness in Los Angeles. *UCLA Law Review* 39(2): 325–332. Copyright © 1991 The Regents of the University of California. Hungarian translation © Replika. Az eredetivel egybevetette: Udvarhelyi Éva Tessza.

1 Alta California a spanyol gyarmati birodalom, majd a független Mexikó egyik észak-amerikai tartománya, amely a mexikói–amerikai háborúval (1846–1848) került az Egyesült Államokhoz. A mai Kalifornia, Nevada, Arizona, Utah, Új-Mexikó, Colorado és Délnyugat-Wyoming területét foglalta magában. (A szerk.)

2 Munka nélküli tüntetők – egyébként erőszakmentes – tiltakozó menete, akik állami közmunkaprogramokat követeltek 1894-ben. A menet a tüntetés főszervezője, Jacob Coxey után mint „Coxey serege” (Coxey’s Army) híresült el. (A szerk.)

3 A nagy gazdasági világválság alatt a hajléktalan amerikaiak által felhúzott szegénynegyedek és sátoztáborok köznyelvi elnevezése, amely az akkori amerikai elnök, Herbert Hoover nevéből ered. (A ford.)

4 A mexikói bevándorlók sértő köznyelvi elnevezése, amely az 1920-as évekből származik, és arra utal, hogy sokan közülük a Mexikó és Egyesült Államok között lévő Rio Grandét átúszva jutottak át a határon. (A szerk.)

5 Oklahomából és általában az amerikai Középnnyugatról és más területekről Kaliforniába érkező gazdasági migránsok. (A ford.)

lyet a város összeszorított foggal átengedett e társadalmi rétegek önszerveződése számára –, a túlélés mára sokkal nehezebbé és illékonyabbá vált. A mai „barátságosabb, szelídebb” időkben a hajléktalanok elvesztették a McKinley és Hoover elnöksége alatt megszerzett jogukat, hogy nyilvánosan táborozzanak a Los Angeles folyó partján, vagy éppenséggel bármilyen nyílt területen a megyében. Árnyékként kell élniük, egyik rejtékhelyről a másikra osonva, vagy beduinok módjára barangolva az utcákon, szánalmas ingóságait elkötött bevásárlókocsikban tolva maguk előtt.

A köztereknek ez a fajta felmorzsolódása fokozatosan közelít a Jeremy Waldron (1991) által megidézett „libertáriánus katasztrófa” felé – avagy nevezhetjük „locke-i pokolnak” is –, amelyben a hajléktalanok számára megszűnik a létezéssel való jog. A város kegyetlen értelmezést adott Anatole France híres ironikus megjegyzésének, mely szerint szegénynek és gazdagnak egyaránt jogában áll a híd alatt aludni.⁶ A városi főügyész és a várostervezési bizottság szerint Los Angeles az utcán alvást önmagában nem tiltja – pusztán a védelmet nyújtó menedék felállítását, bármilyen kezdetleges legyen is az. Az önkormányzat szerint tehát a sikátorokban fagyoskodni teljesen törvényes, ám kartondobozokból „lakást” emelni olyan kihágás, amelyet utcai „razziái” segítségével a Los Angeles-i rendőrség (LAPD) maradéktalanul megakadályoz.

Elszigetelés

A bűnügyi szabályozás a Los Angeles-i hajléktalanok esetében egy olyan nagyobb stratégiához igazodik, amely megpróbálja összefogni az üzlet- és lakástulajdonosok különböző érdekeit, akik mindannyian igyekeznek távol tartani a hajléktalan embereket saját városrészüktől. A szabályozás kialakulásának megértéséhez először érdemes megismernedni a Los Angeles-i Skid Row-negyed „deindusztrializációjának” történetével.

Mindig is Los Angeles rendelkezett az Egyesült Államok egyik legnagyobb „Skid Row”-jával. Ez részben éghajlatának volt köszönhető – a gazdasági nehézségek idején a munkanélküliek az „örök napfény vidékét” részesítették előnyben a keleti és északkeleti ország rész kemény teleivel szemben –, valamint különösen annak, hogy a városi szállodáknak, éttermeknek, zöldsejti-csokoknak, raktáraknak és gyáraknak komoly szükségük volt a képzetlen munkások befogatható seregére. Az 1960-as évek előtt a belvárosban dolgozó alkalmi munkások többsége a *noir* regények és filmek révén ismertté vált Bunker Hill látványos bérházaiban lakott. Az 1960-as években azonban a Bunker Hillt ledózerolták, és lakói részben nyugatra, a Harbor Freeway-en túl (a Westlake Districtbe), részben a Spring Streettől keletre, a Második és a Nyolcadik utca között szóródtak szét. A Main Street – ahol a belváros hírhedt peepshow-i, bértáncos klubjai, szexmozijai és egyéb olcsó szórakozóhelyei sorakoztak – alkotta az újonnan kialakult Skid Row észak–déli, az Ötödik utca pedig annak kelet–nyugati tengelyét (utóbbi miatt a Skid Row-ra átragadt az ötcentes neve, a „Nickel”).

Habár a gazdasági recesszió miatt már az 1950-es és 60-as évek során csökkenni kezdett a Skid Row szerepe az olcsó munkaerő biztosításában, a kataklizma az 1970-es években következett be az újabb bevándorlási hullámmal és a város gazdaságának globalizálódásával.

⁶ A szerző pontatlanul idézi Anatole France-t. A *vörös liliom* vonatkozó részlete valójában éppen arról szól, hogy a magasztos jogegyenlőség „gazdagnak-szegénynek egyformán megtiltja, hogy hidak alatt háljon, az utcákon kolduljon, és kenyeret lopjon” (Lányi Viktor fordítása). (A szerk.)

A Los Angeles-i szolgáltatói és könnyűipari szektor az olcsó spanyol ajkú bevándorlók felé fordult, így a Skid Row korosodó, többnyire fehérek és feketék alkotta lakossága gazdaságilag feleslegessé vált. A belváros jelentős ágazatai közül egyedül a zöldségraktárak számára volt a Nickel továbbra is az alkalmi munkaerő fontos forrása. Más kereskedők és ingatlanulajdonosok, valamint a bankok és a turizmus szereplői szemében a Skid Row további fennmaradása erősen akadályozta a központi üzleti negyed „reneszánszát”, vagyis azt, hogy a város a csendes-óceáni régió vállalati és pénzügyi főhadiszállásává váljon.

Az 1980-as években a gazdaságilag marginalizálódott fiatalabb fekete lakosság – a Los Angeles déli-központi részén és az ország más területein végbemenő deindusztrializáció áldozatai – más lehetőség hiányában elárasztották az utcákat, és a Skid Row kezdett túlnépesedni. Ráadásul az 1990-es évekre a város túltelítődött a bevándorló munkaerővel, és drámaian megsokasodtak a mexikói és salvadori fiatal hajléktalanok, sőt olykor egész hajléktalan családok, akik igyekeztek a Skid Row-tól keletre, illetve a Los Angeles folyó mentén megvédeni saját területeiket.

Nem meglepő, hogy nagyrészt a Skid Row lakosait hibáztatták a belvárosi városfejlesztési terv elakadásáért, különösen a Pershing Square parkban uralkodó viszonyokért és a Broadway–Spring Street folyosót (az ún. történelmi magot) feléleszteni igyekvő kísérletek sikertelenségéért. Már az 1961–64-es „Centropolis” elnevezésű terv során is arra törekedett a belvárosi üzleti szövetség és a Közösségi Újjáfejlesztési Ügynökség (Community Redevelopment Agency, CRA), hogy a bevásárlónegyed elszigetelje az utcai „léhűtőktől” egy parkolókból és könnyűipari területekből álló zóna kialakításával a Main Street és a Los Angeles Street mentén. Az 1973–74-es, úgynevezett „Silverbook”-tervben, amely az elmúlt generáció során az újjáépítés hivatalos iránymutatója volt, a Skid Row-t gyakorlatilag felszámolásra ítélték (a jelentésben használt orwelli kifejezés az „intézménytelenítés” volt), annak érdekében, hogy a város központi-keleti része felszabaduljon, és létrejöhessen egy „egységes egyetemi kommunikációs központ és továbbképző intézmény”. Ehelyett azonban a területet az 1980-as években újabb hajléktalan emberek árasztották el, és Gilbert Lindsey helyi önkormányzati képviselő – a belváros önjelölt császára – többször is az utcai népesség teljes kitelepítését javasolta: hol a Santa Monica-i hegyekbe, hol a kikötőben lehorgonyzott elhagyott komphajókra.

Noha a városi tanács elutasította ezeket a „végső megoldásokat”, ez nem annyira jótékonyaságnak, mint inkább saját érdekeiknek volt köszönhető. A hajléktalanság robbanásszerű növekedésével a tanács tagjai egyre növekvő nyomásnak voltak kitéve a legbefolyásosabb lakosok részéről, hogy tartsák távol a hajléktalanokat az ő „strandjaiktól”, „utcaiktól”, „parkjaiktól” stb. A Skid Row népességének eltávolítása – anélkül, hogy valamiféle náci eljárással maguktól a hajléktalan emberektől is megszabadultak volna – azzal fenyegetett, hogy a belvárosi hajléktalanok elárasztják a többi, gazdagabb városrészt. Ennek a népvándorlásnak a megakadályozása érdekében a tanács többség elhalasztotta az „intézménytelenítést”, és ehelyett az „elszigetelést” javasolta, ami a fejlesztési ügynökség és a Los Angeles-i rendőrség által végrehajtott intézkedéssorozat hivatalos neve.

Az „elszigetelés”, annak hidegháborús felhangjaival együtt, egy szándékosan kétarcú stratégia. Egyfelől a fejlesztési ügynökség megfogalmazása szerint olyan szisztematikus kísérletről van szó, melynek célja a Skid Row-n található olcsó szobabérletek fenntartása és bővítése, emberibb körülményeket teremtve a belvárosi hajléktalanok számára a város által elérhető szerény források felhasználásával. Másfelől, a rendőrség feladata, hogy folyamatos nyomás-

sal megpróbálja megakadályozni, hogy a rászorulók túlnépesedett serege átáramoljon a belváros szebb környékeire, vagy állandó telepeket hozzon létre a szomszédos nyílt területeken. A két lépés között azonban csak látszólag van ellentmondás. Valójában mind a CRA – azáltal, hogy a szobabérleteket egy körülhatárolt területre korlátozta –, mind a rendőrség – a belvárosi utcákon élők mozgásának korlátozásával – egy óriási szabadtéri nyomortelep kialakulásához járult hozzá.

A Skid Row ennek nyomán talán az egész ország legveszélyesebb 10 tömbnyi területévé vált. A város által indított naiv kampány a Thunderbird és más olcsó borok árusítása ellen a Spring Streettől keletre csak felgyorsította az itt élők átállását a crackre. Amióta a crack elárasztotta az utcákat, a környék egyre reménytelenebbé, erőszakosabbá és veszélyesebbé vált. A crackkel kapcsolatos bűncselekményeket – főként utcai támadások és rablások – egy sor „Skid Row-i mészáros” követte el, akik későbbi bevallásuk szerint a nagyrészt védtelen népesség „nyomorúságának” akartak „véget vetni”.

Az utcán élők többsége kénytelen a Skid Row-ra látogatni, hogy kapcsolatba kerülhessen a missziókkal⁷ és egyéb szociális szolgáltatásokkal, és társadalmi életet éljen a többi hajléktalannal. Ám életük megóvása végett sokan igyekeznek még naplemente előtt elhagyni a területet. Ők a belváros más részein próbálnak biztonságosabb, jobban védhető alvóhelyeket találni. A Los Angeles-i rendőrség feladata – a kéregetés megelőzése mellett – ezeknek a menekülteknek a le vadászása és a hivatalos elszigetelési zónába való visszakényszerítése.

A belvárosi utcákon folyó hidegháború folyamatosan eszkalálódik. A rendőrség, mely a belvárosi kereskedők és ingatlanfejlesztők folyamatos lobbitevékenységének célpontja, rendre megakadályozta a hajléktalanok és szövetségeseik kísérletét, hogy biztonságos menedéket és önszerveződő táborokat alakítsanak ki. A Ted Hayes utcai aktivista által alapított „Justiceville” (Igazságváros) elnevezésű telepet durván feloszlatták, amikor lakosaik Venice Beachen próbáltak menedéket találni: Ruth Galanter – állítólagosan progresszív – önkormányzati képviselő fellépése nyomán letartóztatták és visszaküldték őket a Skid Row-ra. Hasonlóan járt a Luis Olivares atya által az Old Plaza-templomnál létrehozott közösség, amely egykor több száz otthontalan spanyol ajkú férfit, salvadori menekültcsaládot és utcai árust szállásolt el, és amelyet 1991-ben, Olivares atya egyházi áthelyezése után feloszlattak. A Plaza környékét – a mexikói Los Angeles történelmi jelképét – jelenleg a rendőrség egy különleges osztaga felügyeli, hogy megakadályozza a hajléktalan mexikóiak és közép-amerikaiak „beszivárgását”.

Maga a város is kísérletezett legális táborhelyek kialakításával az 1987-es téli fagyok során bekövetkezett sorozatos halálesetekre adott kényszerű válaszként, ám ezzel mindössze négy hónap után felhagytak, és a telepet átadták egy tömegközlekedési járműtelep számára. Bár az ott élők között azonnal elkezdett kialakulni a békés társadalmi rend egyfajta kezdetleges „kormányal”, a tábor azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy enyhíti az utcai körülményeket (és ezáltal odavonzza a hajléktalanok tömegeit más helyekről), valamint hogy jogalapot teremt a használaton kívüli földterületek haszonélvezetére (amely esetleg a *squatter*-telepek elszaporodásához vezethet). Ezzel együtt, a városházát befolyásos érdekcsoportok ösztönözték a hajléktalan emberek mozgásban tartására és az élnetetlen utcai körülmények konzerválására.

⁷ Az Egyesült Államok sok városában a hajléktalanellátás intézményeit eredetileg vallásos szervezetek indították be, és még ma is számos ellátás (pl. ételosztás, nappali melegedő, éjszakai menedékhely) fenntartása kötődik hozzájuk valamilyen formában. (A szerk.)

A vécékről

A hajléktalan emberek jogfosztottsága a személyes higiéniát érintő szolgáltatások esetében is tetten érhető. Napjainkban hétköznapi látvány, hogy a főleg fiatal mexikói és salvadori hajléktalanok a belváros keleti határában, a Los Angeles folyó által szállított szennyvízben mossák ruháikat, úsznak, horgásznak, sőt akár isznak is a vízből. Ez alapján a látvány alapján a különbség Los Angeles és a harmadik világbeli metropoliszok között minimálisnak tűnik. A város egészségügyi hivatala – a folyóba ömlő csatornák által hordozott mérgező anyagok nyilvánvaló egészségügyi kockázata ellenére – semmilyen erőfeszítést nem tett például spanyol nyelvű figyelmeztető táblák kihelyezésére, vagy tiszta ivóvíz elérhetővé tételére.

Los Angeles – nagyon is tudatos tervezés eredményeként – kevesebb nyilvános illemhellyel rendelkezik, mint bármely más amerikai nagyváros. A városi rendőrség tanácsára – amely jelenleg legalább egy átfogó belvárosi projekt tervezésében vesz részt – a városfejlesztési ügynökség eltávolította a Skid Row-n még meglévő néhány nyilvános vécét. A tervezők ezután sokáig fontolgatták, hogy a belváros déli végében épülő és közpénzekből támogatott előkelő South Park negyed terveiben szerepeljen-e egy „különálló nyilvános illemhely”. Jim Woods, az ügynökség elnöke később beismerte, hogy a nyilvános vécék ötletét végül nem tervezési, hanem politikai megfontolásokból vetették el. Az ügynökség ehelyett a „félnyilvános illemhelyek” ötletét támogatta – melyek éttermekhez, kiállítótermekhez és irodákhoz tartoznak –, amelyek esetében egyszerűen megoldható, hogy a turisták és a fehérgalléros dolgozók hozzájuk férjenek, a csavargók és más nemkívánatos elemek azonban kívül maradjanak. Ugyanez az ördögi logika ösztönözte a közlekedéstervezőket arra, hogy a város új metrórendszerében se legyenek nyilvános illemhelyek.

Amint azt a vécékkel kapcsolatos vita is mutatja, többé nem beszélhetünk a közösségi terekhez való közös, egyetemes jogról. A hivatalos gyakorlat ehelyett – *tudatosan* – az, hogy a város társadalmi-gazdasági polarizációját a közterekre is kiterjesztik. A belvárosi Hill Street például e két egymástól gyökeresen eltérő, közpénzből megvalósuló utcai környezet határává vált.

Los Angeles támogatja, hogy a fehérgalléros dolgozók lakónegyedeikkel gyarmatosítsák a belvárost, melynek részeként több tízmillió dollárnyi adóbevételét fektettek a vonzó, „puha” környezet kialakításába az előnyben részesített területeken. A tervezők látványos terek, szökőkutak, köztéri műalkotások, egzotikus növények és kényelmes utcai bútorok sorát álmodták meg egy tíz háztömbnyi hosszúságú gyalogfolyosó részeként a Bunker Hilltől a South Parkig. A prospektusok a California Plaza és a Grand Hope park teraszos udvarain üldögélő, kávéjukat szűrőszűrő vagy éppen ingyenes jazzkoncertet élvező irodai dolgozók és jómódú turisták idillikus képével reklámozzák a belvárosi környezet „élhetőségét”. (Jellemző tünet, hogy e közpénzeket támogatott terek esetében a fejlesztési ügynökség nem ragaszkodott a közösség haszonélvezeti jogához. Az új belvárosi plázák és bevásárlóközpontok privát biztonsági őrrei rendszeresen utasítanak ki látogatókat olyan apróságok miatt, mint az „öltözködési szabályok” megsértése.)

Ezzel élesen szembeállítható, hogy mindössze néhány sarokkal arrébb, a Hill Streettől keletre a város kemény küzdelmet folytat azért, hogy a hajléktalanok és szegények számára minél lakhatatlanabbak legyenek az utcák. Az „elszigetelést” egy „alacsony intenzitású háborúval” felérő várostervezési koncepció egészíti ki. Az egyik legegyszerűbb, de legrosszindulatúbb példa a közlekedési vállalat által bevezetett új, „hajléktalanbiztos”, hordó

alakú padok, melyek a minimális felületet biztosítják a nem túl kényelmes várakozáshoz, viszont lehetetlenné teszik a rajtuk való alvást. Pár évvel ezelőtt kialakítottak egy miniparkot a Skid Row-n, ahol magas telepítésű locsolókat szereltek be, melyek az éjszaka során véletlenszerű időpontokban leföcskölik a mit sem sejtő ott alvókat. A rendszert azonnal átvették a kereskedők is, akik igyekeztek elriasztani a hajléktalanokat a boltok előtti járdákról. Eközben a belvárosi éttermek és piacok barokkos szerkezetekkel vették körül szemétkerakóikat, hogy megakadályozzák a guberálást. Bár eddig még senki sem vetette fel Los Angelesben, hogy öntsék le méreggel a konyhai hulladékot – amint az pár éve Phoenixben valóban felmerült –, az egyik népszerű tengeri ételleket felszolgáló étterem 12 ezer dollárt költött a tökéletesen turkálásbiztos szemétesre, mely két centi vastag acélrudakból áll, és biztonsági zárral, valamint hegyes acéltüskékkel van ellátva, hogy megvédje a bűzlő halmaradványokat és kihűlt sültkrumpli-darabokat.

Azokon a belvárosi részeken, ahol a kvalifikált dolgozók kénytelenek a hajléktalanok vagy a munkások útját keresztezni – például a Harmadik utcában a Bunker Hill és a Kis Tokió közötti dzsentrifikálódó területeken –, gondosan igyekeznek biztosítani a különböző társadalmi osztályok fizikai elkülönítését. A városfejlesztési ügynökség például ismét csak a rendőrséghez fordult segítségért a „legkorszerűbb, 24 órás biztonságot garantáló” rendszer megtervezésében ahhoz a két új parkolóépülethez, melyek a *Los Angeles Times* irodáit, illetve a Ronald Reagan Államigazgatási Hivatalt szolgálják ki. Mindkét parkolóhoz – éles ellentétben a kinti aszfaltdzsungellel – gyönyörűen megtervezett minipark tartozik, az utóbit étkező, piknikterasz és a város fekete pionírjainak emléket állító történelmi kiállítás is kiegészíti (melyet azonban a hajléktalan feketék nem tudnak meglátogatni). Mindkét létesítmény úgynevezett „bizalmi épületként” működik, melyen belül a fehérgalléros dolgozók úgy juthatnak el az autójuktól az irodáikba vagy a boltokba, hogy a lehető legkevésbé kelljen a nyílt utcával szembesülniük. A két dzsentrifikációs központot (a Reagan-épületet és a tervezett Grand Central Square-t) összekötő Broadway-Spring Center számos építészeti elismerést zsebelhetett be a parkoló zöldövezettel és műalkotásokkal való kiegészítéséért. A létesítményt egyben jelentős elrettentő erővel is sikerült felruházni – fegyveres őrökkel, zárható kapukkal, biztonsági kamerák sokaságával –, hogy távol tartsák a szegényeket és a hajléktalanokat.

Sajnos még sokáig lehetne sorolni a hasonló példákat, melyek szomorúan szemléltetik a locke-i negatív szabadság doktrínája és a mindent átható ingatlanszabályozás között feszülő ellentmondásokat, melyekre Jeremy Waldron rámutat. Emellett, a jogi absztrakció egy másik szintjén, az említett példák nyomán alapvető kérdések merülnek fel az *állampolgáriság* mint fogalom jövőjével kapcsolatban, különösen az olyan állami intézkedések fényében, amelyek egyre elviselhetlenebbé teszik az utcai környezetet a szegények számára, a kényelemben élőknek viszont egyre kellemesebbé. Los Angelesben – mint talán egész Amerikában – a városi környezet közterei, az utcák, a parkok, a plázák és mindenféle egyéb nyílt terek többé nem nyújtanak menedéket a tulajdonjog által kiszorított embereknek. Éppen ellenkezőleg, ezek a terek a társadalmi és térbeli intolerancia stratégiája mentén kezdenek átalakulni. Más szóval egy olyan gyakorlatot támogatunk, amely tovább bünteti a szegényeket, megfosztva őket menedékeiktől, a tisztálkodási lehetőségektől és attól, hogy állampolgárként ugyanazonokon a tereken sétálhassanak, mint mi. Nem más ez, mint pokoli logika.

Fordította Koronczay Dávid

Hivatkozott irodalom

Waldron, Jeremy (1991): Homelessness and the Issue of Freedom. *UCLA Law Review* 39(2): 295–324.